

Leven op aarde onder een open hemel (Het zevende gebod)

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1^e schriftlezing: Deuteronomium 5

2^e schriftlezing: Daniël 7, 9-14

3^e schriftlezing: Marcus 16, 19-20

Inleiding

De mensen hebben zorgen,
het brood is duur, het lichaam zwaar
en wij verslijten aan elkaar.
Wie kent de dag van morgen?
De dood komt lang verwacht.¹

Zo dicht Huub Oosterhuis en het lijkt wel geschreven voor deze dienst, wanneer we op Hemelvaartsdag willen nadenken over het zevende gebod: 'Pleeg geen overspel'.

De Hemelvaart van Christus is een belangrijk, maar niet onomstreden gegeven in de bijbel. De evangelisten hebben er maar een paar woorden voor. Er wordt duidelijk beeldtaal gesproken. Natuurlijk kunnen zij niet letterlijk menen dat Jezus opstijgt, want waar zou hij heen moeten gaan?

Wel hopen en geloven zij, dat er een kostbare balans gewonnen wordt door de mensen op aarde, die bewust willen leven onder de hemel als van God: lichaam en geest in balans. Jezus mag dan niet meer letterlijk tussen hen in lopen, hij is en blijft de verbindende schakel tussen God en mensen. Alle vraagstukken die zich dan voordoen tussen de mensen hebben zij willen benaderen in de geest van Christus, dat wil zeggen in waarheid en liefde.

Thema: Leven op aarde onder een open hemel (Het zevende gebod)

Gemeente van Christus,

de hemelvaart van Jezus is geen historische gebeurtenis, maar een theologische aanwijzing. In beeldtaal, ontleend aan de visioenen van Daniël, wordt de opgestane en eeuwig levende Heer Jezus Christus aan de rechterhand van God in de hemel gedacht.² Vandaar, zo gelooft de evangelist, zal hij ooit terugkomen: 'Ik zag dat er met de wolken van de hemel iemand kwam die eruit zag als een mens.'³ Het is oorspronkelijk een heel kernachtig beeld, waar Lucas in het boek Handelingen een uitgebreider verhaal bij heeft.⁴ Terwijl Jezus een plaats krijgt in de hemel, gaan de leerlingen op aarde aan de slag, geholpen door de Heer. Maar wat betekent dat?

Dit is duidelijk: Wij hebben, als het om de grote

vraagstukken op aarde gaat, ons niet blind te staren op de hemel. Wij doen er beter aan elkaar aan te kijken en de inzichten die we hebben ontvangen liefdevol en geduldige toe te passen, rekening houdend met geest én lichaam. Ook wanneer het spannend is doen wij er goed aan dit te doen, juist wanneer het niet goed gaat tussen mensen kan het zijn dat de wijsheid van God over ons vaardig wordt. Dat is een heilig vuur. Jezus heeft ons niet als dwalende wezen achtergelaten. Hij heeft zijn prediking van het Koninkrijk Gods aan zijn leerlingen toevertrouwd. Maar zij zelf zullen het zijn die het gaan doen, geïnspireerd door Gods Geest.

Hemelvaart vieren wij het liefst onder een open hemel in een tuin. Symbolisch gesproken is dat prachtig, want wij komen in een sfeer die associatief direct verband houdt met het Paradijs, waarin Adam en Eva als man en vrouw in een volmaakte context worden geschilderd. Het is een mythisch beeld. In het Paradijs is geen geschiedenis. Er is geen ontwikkeling. Er zijn geen gebeurtenissen. Er is geen tijd. Kortom, dit is alweer een beeld, een tijdloos ideaalbeeld van harmonie.

Maar wat anders kan dit betekenen dan dat de aarde in beginsel een Paradijs kan zijn wanneer wij daar open voor staan en tot rust kunnen komen als schepselen van God? Tegelijkertijd doen we er goed aan ons bewust te zijn dat het Paradijs als ideaal nooit zomaar past op onze wereld. Daarvoor zijn wij te wispelturig. Daarvoor gaat er teveel mis. Daarvoor zijn ook onze karakters te verschillend. De tijd knaagt aan ons. De toegang tot de Paradijsbeleving zit tenslotte in jezelf, terwijl de ruimte die je aan de ander wilt geven heel belangrijk is. Wij leven te midden van een buitengewoon onrustige wereld als het gaat om de duizenden doelen van de mensen. Dit verhaal zegt je: Laat je daardoor niet gek maken. Blijf bij je kern, ook wanneer de tijden voortdurend in verandering zijn en mensen telkens weer andere dingen verzinnen om achteraan te lopen. Jij zelf bent de landingsplaats voor de Geest van God. Niemand anders kan dat voor jou zijn, zelfs Jezus niet. Ik heb het altijd wonderlijk gevonden dat Jezus in het Johannesevangelie tot zijn leerlingen zegt dat het goed is voor hen dat hij gaat:

Werkelijk, het is goed voor jullie dat ik ga, want als ik niet ga zal de pleitbezorger niet bij jullie komen, maar als ik weg ben, zal ik

hem jullie zenden.⁵

Ik denk nu dat we dit mogen verstaan als een vorm van interne godsdienstkritiek. Er bestaat een vorm van verering van Jezus, die de ontplooiing van de eigen verantwoordelijkheid van mensen in de weg staat. Er is een vorm van religie die het leven als scheppingswonder teniet doet.

Is de hemelvaart zelf niet een uiterst belangrijke aanwijzing dat mensen het tenslotte zelf moeten doen? De Heer verlaat zijn leerlingen in vertrouwen dat de erfenis van zijn prediking in veilige handen is bij hen. In tal van ethische problemen kunnen mensen de neiging hebben zich te verschuilen achter een goddelijk gebod. Tenslotte echter zullen zij zelf verantwoordelijkheid te dragen hebben en beslissingen moeten nemen. Dat de werkelijkheid dan verschrikkelijk weerbarstig kan zijn is een ervaring die velen kennen, ik denk, ook wij.

Bijvoorbeeld als het gaat om het zevende gebod 'Pleeg geen overspel' (Vertaling NBV 2004), het klinkt zo eenvoudig. Maar wat kan het ingewikkeld zijn! In vele huwelijken komen periodes voor waarin een van de partners zich niet gelukkig voelt, vaak ook beide partners. In 2010 was de kans dat een huwelijk in Nederland op een echtscheiding zou uitlopen ruim 36%. Velen beginnen niet eens meer aan een huwelijk. Als je niets belooft, kun je ook niets verbreken, lijken zij te denken. Je kunt je afvragen of dat zo is. Want wie zich geeft aan een ander roept altijd verwachtingen op. Allerlei alternatieve samenlevingsvormen, voor kortere of langere tijd, hebben zich ontwikkeld. Soms hoor je over driehoeksrelaties, poli amoureuze relaties, open huwelijken en ga zo maar door. Vormen van seksualiteit waarop vroeger een taboe kon rusten, worden tegenwoordig heel gewoon gevonden. Zelfontplooiing heeft in het algemeen binnen relaties een veel grotere plaats ingenomen dan vroeger. Ook zijn de verwachtingen in romantische zin in de twintigste eeuw totaal veranderd. De bereidheid te vechten voor je relatie en door te zetten, ook wanneer het een tijdlang niet zo leuk is, lijkt te zijn afgenomen. Dus terwijl er vanwege onze sterk stijgende ouderdom steeds meer huwelijken zijn die 50, 60 of zelfs 75 jaar duren, zijn er ook steeds meer huwelijken die in de eerste jaren al sneuvelen. Dat is een merkwaardige paradox.

U begrijpt, de bijbel kent deze moderne problemen allemaal niet. De bijbel is geen kookboek, vol kant en klare recepten voor een gelukkig leven. Dat kan ook niet. De bijbel is ontstaan in een leefwereld en in een tijd waarin mannen veelal de dienst uitmaakten en vrouwen op z'n minst ondergeschikt waren. Vaak werden vrouwen zelfs als een vorm van bezit gezien. Daarom hebben nogal wat bijbeluitleggers het zevende

gebod gelezen als betrekking hebbend op het eigendomsrecht. 'Gij zult niet echtbreken' (Vertaling NBG 1951) betekent dan dat iemand buiten de huwelijksgemeenschap zich vergrijpt aan het eigendom van de echtgenoot. Dat is dus de vrouw als bezit van de man.⁶ Een huwelijk had primair de functie de voortplanting te dienen en daar was een zeer belangrijk economisch aspect aan verbonden. Er moest eten zijn en kleding en onderdak, niet alleen voor de echtgenoten, maar ook voor de kinderen en ga zo maar door. De man die het huwelijk van een ander ondermijnde, bracht direct het hele gezin in gevaar. Daar moet tegen worden opgetreden. Dat is in het belang van de hele samenleving.

Er wordt in de bijbel verschil gemaakt tussen overspel en ontucht. Het laatste wordt wel als een schande aangemerkt, maar is in verhouding minder erg. Dat is omdat niet direct het hele bestaan op het spel komt te staan.⁷ Dat wil niet zeggen dat seksualiteit buiten het huwelijk wordt aangemoedigd, maar het is niet onmiddellijk bedreigend voor de samenleving. De ongelijkheid in vrijheid tussen mannen en vrouwen is daarbij, net als in het huidige Midden Oosten, een gegeven. Van mannen wordt veel meer geaccepteerd. Vrouwen worden al gauw als een gevaar gezien. Dat gebeurt natuurlijk vooral door mannelijke bijbelschrijvers. In Spreuken 5 wordt de jongeman gewaarschuwd tegen de lichtzinnige vrouw...vanwege haar wreedheid. Zij wordt gesteld tegenover Vrouwe Wijsheid, symbool voor reflectie, bezinning, meditatie en de juiste keuzen op de levensweg.⁸ Ook hier speelt, bij de vertaling in het hier en nu, weer de context de hoofdrol. In een veilige context kunnen jongeren hun eigen lichaam en dat van een ander tegenwoordig verkennen, op een wijze waarop dat vroeger ondenkbaar was. Dat hoeft geen gebrek aan respect voor het huwelijk te betekenen.

Er zijn twee manieren om de Tien Geboden te beluisteren. Ten eerste kun je ieder woord horen als een tijdloos goddelijk gebod, waarmee maar één ding moet worden gedaan: Het moet gehoorzaamd worden. Zo verstaan wordt een mens in feite ontslagen van zelfstandig nadenken. Bevel is bevel en wat jij te doen hebt, dat is gehoorzamen. Maar deze strenge goddelijke gebodsethiek zoekt en vindt geen aansluiting bij de ervaringswerkelijkheid van mensen.

De tweede benadering is die van de situatie ethiek. Steeds wordt gekeken naar de geest van het gebod. Wat is de bedoeling? Wat is de zin van de richtlijn wanneer het gaat om het welzijn van mensen? In telkens weer een andere context wordt gekeken hoe die zin het beste gerealiseerd kan worden. Het doel is dus niet eens zozeer de geïdealiseerde oorspronkelijke bedoeling steeds maar na te streven. Maar het gebod functioneert als kritisch referentiepunt. De tekst van

de wet wordt een soort spiegel waartoe de lezer zich op een bepaalde manier verhoudt.

Ik geloof dat Jezus radicaal voor die tweede benadering heeft gekozen op een vernieuwende manier. Die houding heeft enerzijds mensen bemoedigd, anderzijds helemaal ontregeld. Aan de ene kant overvroeg hij ze bewust, zoals steeds in de Bergrede.

Jullie hebben gehoord dat gezegd werd: 'Pleeg geen overspel.' En ik zeg zelfs: iedereen die naar een vrouw kijkt en haar begeert heeft in zijn hart al overspel met haar gepleegd.⁹

Anderzijds, was Jezus onvoorstelbaar mild. Hij wilde van steniging, staat toch echt in het Oude Testament,¹⁰ niets weten. Hij schreef niet in steen, maar in mul, 'vloeibaar' zand en zei: 'Wie zonder zonde is, werpe de eerste steen.'¹¹ Met die tweede benadering, die dus de situatie volstrekt serieus neemt, komen wij, denk ik vandaag het verst.

Laten we in ieder geval waken voor de morele fixatie van het kwaad in het seksuele. U weet dat Eva in Genesis 3,6 een paar vruchten plukt en ervan at en ze gaf ook wat aan haar man. Die vrucht is in de traditie een appel geworden. Weet u waarom? Appel in het latijn is 'malum'. Maar malum betekent ook 'kwaad'. Hier verklaart de klassieke christelijke dogmatiek de entree van het kwaad in de wereld. Dat is op z'n minst een eenzijdige benadering. Dat is op z'n meest een te betreuren besmetting van het seksueel genieten.

Maar je kunt het plukken van de vrucht ook heel anders uitleggen. Dan gaat het over verdorde levensvreugde. Dan gaat het over lichamelijke liefde die niet langer kon en mocht floreren. Dan gaat het over verpieterde levens, opgedroogd omdat geest en lichaam niet langer als eenheid konden functioneren. Er bestaan werkelijk huwelijken zonder enige inhoud, geestelijk of lichamenlijk, die beter opgeheven hadden kunnen worden. Wat overbleef was de morele verplichting, het zielloos gehoorzamen aan de wet.

In zijn beruchte en beroemde roman 'Lady Chatterly's Lover' geeft de Britse schrijver D.H. Lawrence (1885-1930) een genadeloze ontmaskering van zo'n huwelijk, wanneer hij dat contrasteert met de bloei van een spontane vrije liefde. Hij schrijft:

Echte kennis komt uit het gehele lichaam van het bewustzijn; uit je buik en je penis net zo goed als uit je hersenen en denken. Het denken kan alleen analyseren en rationaliseren. Stel het denken en het verstand aan om de baas te spelen over de

rest en alles wat ze doen is kritiseren en een dooie boel veroorzaken (...) het zit zo: terwijl jij je leven leeft, ben je op de een of andere manier een organisch geheel met alle leven. Maar wanneer je eenmaal het mentale leven gaat leiden dan pluk je de appel. Jij hebt de verbinding verbroken tussen de appel en de boom: de organische verbinding. En als je niets meer in je leven hebt behalve het mentale leven, dan ben je zelf een geplukte appel geworden... je bent uit de boom gevallen. Dan is het een logisch gevolg dat je kwaadaardig wordt, net zo goed als dat het een natuurlijk gevolg is dat een geplukte appel bederft.¹²

God vraagt niet van mensen om in een relatie te verdorren. Dat kan ik me niet voorstellen. Daarom is de ene scheiding de andere niet. Niemand gaat zomaar scheiden. Soms gaat het echt niet meer. Wel kunnen ouderen soms verzuchten dat jongeren niet meer lijken te weten wat het is te vechten voor je huwelijk. Ook dat kan waar zijn. Maar ik denk niet dat we in het zevende gebod een verbod om te scheiden moeten lezen. Ik denk wel dat het gaat over een ernstige oproep het huwelijk serieus te nemen. Ondertussen kun je je verbazen, niet alleen over het feit dat er zoveel mensen uit elkaar gaan, maar ook en vooral dat er nog altijd zoveel mensen zijn die bij elkaar blijven.

Onze wereld is in vele opzichten niet met die waarin de bijbel is ontstaan te vergelijken. Daar kunnen wij niet omheen. Vrouwen zijn zelfstandig en in staat een eigen verantwoordelijkheid te nemen. Mannen spelen niet automatisch de leidinggevende rol. Jongeren beginnen, wanneer het hun gegeven is, veel later in het leven aan een gezin. Te midden van alle ingewikkeldheid blijft dit waar: Het leven op aarde speelt zich af onder een open hemel. Wij kunnen elkaar niet dwingen, zeker niet in de liefde. Dwars door alles heen blijft God zelf een open bron van inspiratie, ook vandaag.

Amen.

Uitzending en zegen

Wanneer u vanhier gaat, wees u ervan bewust gezegende mensen te zijn, gezegend met een geloof in een God die ons serieus neemt als zijn partner. God vertrouwt ons zijn kostbaarste geschenken toe. Die zijn overal in de schepping herkenbaar. Wij mogen daarmee spelen en van genieten, samen en alleen.

De genade van onze Heer Jezus Christus,
de liefde van God,
de gemeenschap van de Heilige Geest,
met jullie allen.

Noten

¹Lied 807:4.

²Marcus 16,19.

³Daniël 7,13a.

⁴Handelingen 1.

⁵Johannes 16,7.

⁶Zo bijv. Fensham, F.C., *De prediking van het Oude Testament, Exodus*, Nijkerk 1984, 139.

⁷Cf. Childs, B.S., *Exodus. A Commentary*, London 1982, 422.

⁸Men zou Spreuken 1-9 achter elkaar kunnen doorlezen om deze symboliek helder te verstaan.

⁹Matteüs 5, 27-28.

¹⁰Leviticus 20,10.

¹¹Parafrase Johannes 8,7b.

¹²Lawrence, D.H., *Lady Chatterly's Lover* (1928), Harmondsworth 1983, 39: 'Real knowledge comes out of the whole corpus of the consciousness; out of your belly and your penis as much as out of your brain and mind. The mind can only analyse and rationalize. Set the mind and the reason to cock over rest and all they can do is criticize and make deadness (...) it's like this: while you *live* your life, you are in some way an organic whole with all life. But once you start the mental life you pluck the apple. You've severed the connection between the apple and the tree: the organic connection. And if you've got nothing in your life but the mental life, then you yourself are a plucked apple... you've fallen off the tree. An then it is a logical necessity to be spiteful, just as it's a natural necessity for a plucked apple to go bad.'